

УДК 070.42+82-92-051](=161.2):070(=161.2)]
(430)“1919/1920“
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2024.04.769>

**БОГДАН ЛЕПКИЙ — РЕДАКТОР,
ДНЕВНИКАР І ПУБЛІЦИСТ
ЧАСОПISУ «ШЛЯХ»
(ЗАЛЬЦВЕДЕЛЬ, 1919—1920 рр.)**

Надія КУЛЕША

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9761-2713>
кандидатка філологічних наук, старша
наукова співробітниця, завідувачка відділу,
Науково-дослідний інститут пресознавства;
Львівська національна наукова бібліотека
України імені В. Стефаника,
вул. Стефаника, 2, 79000, м. Львів, Україна,
e-mail: nkleopolis@gmail.com

Олеся ДРОЗДОВСЬКА

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6687-4518>
кандидатка філологічних наук,
старша наукова співробітниця,
Науково-дослідний інститут пресознавства;
Львівська національна наукова бібліотека
України імені В. Стефаника,
вул. Стефаника, 2, 79000, м. Львів, Україна,
e-mail: olesyadroz@gmail.com

Актуальність цього дослідження зумовлена необхідністю вивчити творчий доробок Б. Лепкого у пресознавчому контексті, зокрема його журналістсько-публіцистичну діяльність в українській періодиці у Німеччині. *Новизна* дослідження полягає у тому, що вперше комплексно проаналізовано журналістський і публіцистичний доробок Б. Лепкого у зальцведельському часописі «Шлях», який виходив у 1919—1920 рр., що є також метою дослідження. *Об'єктом* дослідження є матеріали газети «Шлях», *предметом* — журналістський і публіцистичний доробок Богдана Лепкого у цьому часописі. Проведене дослідження дозволяє *висновкувати* про багатогранну діяльність Б. Лепкого у газеті «Шлях» — редакторську, журналістську і публіцистичну, що засвідчено його численними різножанровими публікаціями.

Методологія дослідження базується на принципах системності, об'єктивності, історизму, методах текстурального аналізу, класифікації, компаративного та контент-аналізу.

Ключові слова: Богдан Лепкий, часопис «Шлях», Зальцведель, Німеччина, журналістська і редакторська діяльність, публіцистичний доробок.

Nadiia KULESHA

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9761-2713>
Ph.D. of Philology, Senior Research Fellow,
Vasyl Stefanyk National Scientific Library
of Ukraine in Lviv;
Head of the department of the Research Institute
for Press Studies,
2, Stefanyka str., 79000, Lviv, Ukraine,
e-mail: nkleopolis@gmail.com

Olesia DROZDOVSKA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6687-4518>
Ph.D. of Philology, Senior Research Fellow,
Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine
in Lviv;
Senior Researcher at the Research Institute
for Press Studies,
2, Stefanyka str., 79000, Lviv, Ukraine,
e-mail: olesyadroz@gmail.com

**BOHDAN LEPKYI — EDITOR, JOURNALIST,
AND PUBLICIST OF THE NEWSPAPER
«SHLIAKH» (SALZWEDEL, 1919—1920)**

The relevance of this study stems from the need to explore the creative work of B. Lepkyi in the context of press studies, particularly his journalistic activities in Ukrainian periodicals in Germany. To date, Ukrainian scholars have predominantly concentrated on the literary, translation, and visual heritage of this multifaceted personality — a public and political figure, educator, writer, linguist, literary and art critic — this study addresses a less examined aspect of his contributions. *The novelty* of this study lies in its systematic characterization and analysis of Bohdan Lepkyi's journalistic work in the newspaper «Shliakh» (Salzwedel, Germany), published in 1919—1920. *The object* of this study is the materials of the newspaper «Shliakh» and the subject is Bohdan Lepkyi's articles in this periodical. *The research methodology* is grounded in the principles of systematicity, objectivity, historicism, and includes methods of textual analysis, classification, comparative and content analysis. The study of the materials of the newspaper «Shliakh» revealed at least 38 different genre publications by B. Lepkyi (excluding his poetry), the themes and conclusions of which remain relevant today. This study concludes that Bohdan Lepkyi's activities in newspaper «Shliakh» spanned several roles: editorial, journalistic, and literary. His various genre publications included editorials, reports, literary-critical and educational articles, various journalistic materials, as well as prose and poetry. The analyzed publications attest to the author's broad knowledge in the fields of politics, history, literature, cultural and art studies and highlight their educational, cognitive, and awareness-raising significance for the readership.

Keywords: Bohdan Lepkyi, newspaper «Shliakh», Salzwedel, Germany, journalism, editing, journalistic works.

Вступ. Богдан Лепкий — визначний громадсько-політичний діяч, письменник, літературо- і мистецтвознавець, критик, перекладач, педагог — частину свого життя присвятив створенню української преси. Редакторська і публіцистична творчість Б. Лепкого не стала предметом дослідження українських науковців, які зосереджувалися на вивченні насамперед його літературної, перекладацької та образотворчої спадщини. Однак величезний пласт творчості Б. Лепкого — редактора, журналіста і публіциста — зафіксований також на сторінках українських пресових видань, які виходили, зокрема, у таборах для військовополонених українців на територіях Німеччини під час Першої світової війни. Про діяльність українських інституцій, спеціальних урядових місій і окремих українських діячів у цих таборах є окремі дослідження Ігоря Срібняка (одноосібні та в співавторстві) [1; 2], Мар'яни Срібняк [3], Руслани Труби [4]; українській таборній пресі того часу присвячені праці Зенона Кузеля [5], Наталі Сидоренко [6], українській пресі в Німеччині 1919—1945 рр. — дослідження Надії Кулеші [7], в яких висвітлено різні аспекти згаданих проблем. Заслуговує на окреме вивчення також масштабна діяльність у цих таборах для українських полонених Богдана Лепкого, який багато сил вклав у просвітню працю серед закинутих на чужину українців і вимушених емігрантів, зокрема на полі преси. *Начасність* цього дослідження зумовлена необхідністю з'ясувати повноту і достовірність знань про творчий доробок Б. Лепкого у пресознавчому контексті, підкреслити актуальність його різножанрових публікацій у пресі столітньої давності. *Метою* цієї розвідки є висвітлити багатогранну діяльність Богдана Лепкого у часописі «Шлях» (Зальцведель, 1919—1920 рр.). *Новизна* дослідження полягає у тому, що вперше проаналізовано і систематизовано журналістський і публіцистичний доробок Б. Лепкого у цьому часописі.

Методологія дослідження базується на принципах системності, об'єктивності, історизму, методах текстуального аналізу, класифікації, компаративно-го та контент-аналізу.

Основна частина. Після завершення Першої світової війни Б. Лепкому довелося взяти участь у реалізації кількох масштабних українських пресовидавничих проектах у Німеччині. Зупинимось на одно-

му з них, а саме на часописі «Шлях», який виходив у таборі для інтернованих українців у Зальцведелі¹. Попередником часопису була таборова газета «Вільне Слово»², яка виходила від 1 березня 1916 р. до 22 лютого 1919 р., передавши естафету «Шляху», перше число якого з'явилося через чотири дні — 26 лютого. Газета «Шлях» «перестала бути спеціально таборовою газетою» [5], взявши на себе іменування «часопись для українців у Німеччині».

Видавцем часопису стала Українська військово-санітарна місія³, діяльність якої визначалася такими завданнями: організація повернення полонених українців на батьківщину, надання їм матеріальної і моральної допомоги, провадження культурно-просвітньої роботи — «освідомлювати полонених у громадському і національному розумінні». З метою «інформувати полонених і не полонених українців про події на Україні, діяльність українського правительства і щоби розрадити читачів у їхньому сумному становищі» Місія розпочала видавати часопис «Шлях» ([Від редакції]. Шлях. 1919. Ч. 1).

Власне до редакції цієї газети долучився співробітник новоствореної Місії Богдан Лепкий: «Попри працю у Вецлярі⁴ Лепкий сповняв також обов'язки члена редакції зальцведельського “Шляху”, що виходив з рамени “Місії” під моєю (Зенона Кузеля. — Н. К., О. Д.) редакцією аж до осені 1920. року. В “Шляху” лежить багато невидної й дрібної праці Лепкого. Він редагував фейлетон, а крім цього писав багато статей (особливо культурного змісту), з яких деякі мають непроминаючу вартість» [8, с. 83].

¹ Зальцведель — місто і район у землі Саксонія-Ангальт у Німеччині.

² «Вільне Слово» — таборний часопис, що виходив упродовж 1916—1919 рр. у таборі Зальцведель під редакцією Зенона Кузеля.

³ Українська військово-санітарна місія, створена Директорією за наказом військового міністерства УНР 14 січня 1919 р., стала правонаступницею «Військово-санітарної Комісії для справ полонених українців у Німеччині», заснованої 11 жовтня 1918 р. Гетьманом П. Скоропадським для опіки наявних у той час українських таборів військовополонених у Німеччині (Вецляр, Ганновер-Мінден, Зальцведель, Раштат).

⁴ Після формальної ліквідації Союзу визволення України 1 липня 1918 р. Б. Лепкий залишився у таборі у Вецлярі для продовження просвітньої роботи серед полонених українців як член «Комітету культурної допомоги полоненим Українцям у Німеччині».

Зупинимося власне на праці Б. Лепкого у цьому непересічному українському виданні в Німеччині, засвідчений його різножанровими публікаціями: передовицями, публіцистичними нарисами, літературно-критичними статтями, репортажами, статтями на злободенні теми, художніми поетичними і прозовими творами.

За свідченнями З. Кузелі, у 1919 р. Б. Лепкий ще продовжував провадити просвітну роботу серед полонених, що залишалися у вецлярському таборі, і як член редакції нового часопису «Шлях» змушений був перебувати у постійних мандрах між двома містами — Вецляром і Зальцведелем. Лише навесні 1920 р. йому вдалося перебраться до Шпандау недалеко від Берліну, «щоб бути ближче редакції» [8, с. 83].

Передові статті Б. Лепкого засвідчують велику обізнаність автора з тогочасним політичним життям Європи, глибоке знання українсько-російських та українсько-польських відносин, уміння виокремити найважливіше з потоку актуальної інформації, акцентувати найбільш значуще для українського читача. Його передовиці спонукають до глибинного аналізу проблематики насамперед українського життя під різними кутами зору: історичного, політичного, культурного, звичаєвого і побутового. Окрім аналітичної чіткості у з'ясуванні причинно-наслідкових зв'язків у процесах українського суспільного розвитку, окреслення історичного підґрунтя тогочасного становища України й українства на мапі Європи Б. Лепкий переконливо аргументує незворотність цивілізаційного поступу української нації, що ґрунтується на самобутності української культури, невичерпності джерел народних талантів, міцності і стійкості національного духу. Кожна його передовиця — це заклик до навчання, до згуртування, до подолання суперечностей, насамперед партійно-політичних, до звільнення від комплексу меншовартості, до розвитку науки і освіти, плекання культури. Так, обставини тогочасних українсько-польських дипломатичних перетрактацій Б. Лепкий розглядає на тлі історії українсько-польських відносин (З приводу українсько-польських переговорів. 1920. Ч. 23/24; підп.: Аз.); деталізує передбачувані наслідки підписання прокомуністичним урядом України союзного договору з радянською Росією: «...нова влада Росії दिше до України тим самим духом, що й давна, вона

хоче одного: тримати Україну в своїх лабетах для лакомства лукавого, хоче українського хліба, сала, вугілля то що, та ще, і то конечно, Чорного моря» (Самостійність Совітської України. 1920. Ч. 27; підп.: Аз.); аналізує ноту польського міністра закордонних справ С. Патека до представництва держав Антанти з вимогою дезанексії Росією усіх земель від часів розділів Польщі, акцентуючи незаторкнуте в цій справі питання анексії українських земель як Росією, так і Польщею (В кулко, Мацею! 1920. Ч. 27; підп.: А. О.).

Розмірковуючи про «останню велику війну», Б. Лепкий перераховує несподіванки, які вона принесла європейцям: неочікувана тривалість наперекір переконанню, що вона закінчиться за три місяці, призвичаєння нервової системи до воєнних незгод, зникнення культури, зростання кількості осіб, що війну зробили своєю комерцією і способом збагачення: «Інтерес, нажива, спекуляція, комерція — от що тепер на верху цього океану, що зветься людством. А честь, а правда, а праця, тиха, невсипуща й неблизкуча праця зіпхнуті гень десь у глиб і на них тяготять важкі верхні верстви, вже не аристократії, навіть не давної плутократії, а цих найновищих потворів, цих апокаліптичних звірюк, що їх виплекала війна...» (Більше серця! 1920. Ч. 32; підп.: Сновида).

Роздумуючи над «кризою української незалежності», коли за короткий відлік часу змінилося кілька державних ладів і урядів, а Україною прокотилася більшовицька навала і денікінська армія, Б. Лепкий з оптимізмом зауважує: «Ми певні, що давні часи, коли про нас рішали без нас, давно вже минули, та що, якби не було, без нашої волі з нами не станеться нічого. Тільки воля мусить бути, віра в себе і свої сили, спільність гадки й ділання, а й теперішня криза минеться і перемога буде наша» (Без зневіри. 1919. Ч. 82; без підп.⁵).

Аналізуючи політику різних партій Польщі і ставлення представників різних суспільних верств і культурницьких угруповань до українського питання та вказуючи на палітру усталених поглядів і неоднозначність щодо вирішення українсько-польської проблеми, Б. Лепкий закликає українство згуртувати-

⁵ У невідданих статтях (без підп.) авторство Б. Лепкого встановлено за свідченнями відповідального редактора газети «Шлях» З. Кузелі [8].

ся для подальшого змагання за українську державу: «Теперішній важкий політичний момент вимагає від українського громадянства не тільки багато терпіння, саможертви, підпорядкування свого власного “я” загальному інтересові, але наказує також усунути з дороги партійно-програмові та всілякі інші непорозуміння, щоб утворити можливо суцільний український фронт у теперішній важкій боротьбі за наше народне існування» (Наше становище. 1920. Ч. 42; без підп.).

Б. Лепкий констатує невіру у власну спроможність збудувати державу, відсутність консолідуючого центру, незрілість суспільної думки і швидку зміну поглядів серед українського громадянства, яке не має чіткого усвідомлення своїх прагнень, а політичні уподобання невизначені і нетривкі. Відсутність консолідуючого центру ставить на порядок денний нагальність згуртування усіх українських політичних партій на базі створення незалежної держави: «Нам треба забути, що колись були ми під кормигою татар, Литви, ляхів, москалів, австріяків, румун і малярів, нам треба побороти в собі раба, а розбудити свідомого горожанина-українця. Не бігаймо за якими слідами, не киваймося на два боки, як який паралітик, а з піднесеною головою ідім за прапором самостійної України. Нам треба мати свій власний український хребет» (Не будьмо рабами. 1920. Ч. 48/49; без підп.).

У своїх статтях Б. Лепкий неодноразово порушує питання розбіжності української політичної думки, апелює до політичних лідерів і їхніх прихильників щодо розуміння важливості вирішальної для майбутнього української держави єдності програмних завдань політичних партій, без огляду на «радянський, гетьманський чи республіканський» уклад України; закликає українство до єднання в ім'я незалежності України та порятунку життя і добра українського народу, особливо на тлі консолідації сил у ворожих Україні таборах (Сумні думки. 1920. Ч. 50; передовиця у ч. 51; обидві без підп.). Б. Лепкий закликає розраховувати лише на власні сили, не чекати допомоги від європейських сусідів, рятувати українське добро від чужинців, єднатися в праці розбудови незалежної держави (Єднаймося! 1920. Ч. 52; підп.: Л.).

На важкі реалії емігрантського життя на чужині, повоєнне лихоліття, невпевненість у майбутньо-

му накладалася ще й ворожнеча в українському таборі, що віддзеркалювалася в українській екзильній пресі. Критичні публікації про часопис «Шлях» у віденській «Новій Добі»⁶, де видавці зальцведельського видання названі безпринципними, заскоружлими, дрібноміщанськими чорносотенцями, що деморалізують полонених і тримають їх за дрютами, не даючи їм пізнати правди, спровокувала полемічну статтю Б. Лепкого, з якої довідуємося, зокрема, про умови існування редакції часопису у Зальцведелі: «Ви в пишному будинку на Burggasse, а ми в нужденній кімнатці на Grosser Stegel, з котрої нас і так ... хотіли б німці викинути прямо на вулицю. У вас редакція, адміністрація, цілий апарат для вербування людей для червоних неділимців, а в нас трьох “чорносотенців”, котрі і пишуть, і коректу переводять, і часопис на пошту відносять і з полоненими листуються... Не маємо чим заплатити складачам, не знаємо, чи буде в нас завтра кусок хліба, чи буде за що купити папір і чорнило...» (У власній справі. 1920. Ч. 46/47; підп.: Сень С.). Окрім обстоювання честі редакції свого часопису, Б. Лепкий стає на захист українських таборових інституцій у Німеччині і Чехо-Словаччині, які теж удостоїлися паплюження від «Нової Доби» (Фарисеї. Там само; підп.: Ст. С.).

Підсумовуючи, підкреслимо, що статті Б. Лепкого на політичні теми вирізняються своєю дохідливістю, легкою сприйнятливістю викладу непростих політичних колізій, поєднанням роз'яснювальної, виховної і освітлюючої функцій. Спектр проблем, заторкуваних у них, був цікавим для всіх категорій читачів.

Велика частина газетної площі відводилася просвітницьким матеріалам, автором багатьох з яких був Богдан Лепкий. У статті «Дещо про гроші» (1920. Ч. 3—4) він робить екскурс у нумізматику, ознайомлює з її термінами і поняттями, у публікації «Чужі слова» (1920. Ч. 7—8) тлумачить іншомовні слова «абсолютизм», «анархія», «аристократія», пояснює ці поняття на прикладах з історії, також і безпосередньо пов'язаної з українським народом: абсолютизм — на прикладі Івана Грозного, Людовіка XIV, Петра I, Йосифа II, анархія — на

⁶ «Нова Доба» (Відень, 1920—1921) — Орган Закордонної групи Української комуністичної партії під редакцією В. Винниченка.

прикладі «батька» анархізму — Михайла Бакуніна, з цитуванням його праць і виступів і т. п.

У низці літературно-публіцистичних нарисів Б. Лепкий ознайомлює читачтво з видатними українцями — Д. Бортнянським і М. Березовським, які, волею долі народжені в підневільній Україні, вмурували свої цеглини в будівлю культурного, мистецького життя Російської імперії (Наші Генії. Шлях. 1920. Ч. 15—16; підп.: Н. Літинський); підкреслює українське походження «великої» російської культури, перераховуючи визначних українців, які віддали свій талант і служіння російській імперії: європеїзатор Росії Феофан Прокопович, світом визнані малярі Дмитро Левицький і Володимир Боровиковський, перші великі російські (?) композитори Дмитро Бортнянський і Максим Березовський, автор світової слави повісті «Мертві душі» Микола Гоголь і т. д. і т. д.: «Куди ви не повернетесь, скрізь сліди творчої праці українського генія. Він давав своєму північному сусідові те, чого йому бракувало: геленістичне почуття гармонії, ренесансову рельєфність форм, середземноморську любов теплих колірив, воздуху, сонця і своєрідну, українську поетичність. Одним словом цю “жизнерадосність”, про яку московитянин уміє лиш многоглаголити... так збувалося поневолення української культури її північним завоювником при допомозі самих-же українців, так “свої діти гірше чужих матір розпинали”» (Іміяй уши да слышитъ. 1920. Ч. 29; підп.: А. О.).

Описуючи важкі цензурні і матеріальні умови, в яких розвивалася українська література, Б. Лепкий акцентує цілісність і оптимістичність особистостей і творчості українських письменників. За приклад він обирає «Щоденник» Т. Шевченка, який «в кожному чоловіці хоче знайти щось добре, щось, що робить його чоловіком». Аналізуючи твори Ф. Достоєвського, Б. Лепкий підкреслює блискучу талановитість автора, що спричинила великий успіх російської літератури у світі, водночас популярний у Європі роман «Бесы» призвів до низки самогубств польських студентів: «Чому? Бо це не по силі для психіки вихованої на ренесансовій культурі, це якась вівісекція, на яку не годен європеєць дивитися. Хто в нас прочитав “Мелкого беса” і “Лъсную топъ” цей приїде до одного тільки висновку: тікати від того народу, від цієї суспільности, від цієї культури, бо вона страшна, заражена невилічимою недугою, бо вона і

нас заразить своєю гнилею... Дві душі — психічне роздвоєння а то й розтроєння ви знайдете мало що не в усіх більших російських авторів і мистців. Натомісць хто уважно прочитає “Кобзаря”, цей побачить суцільність його будівлі. Воля, свобода думки й діла, любов, братолюбіє, єдинодумліє — це основи, на яких построєна св’ятиня Тарасової музи». Автор висновкує: український геній — це геній синтетичний, російський — аналітичний. Б. Лепкий порівнює відмінність українського й російського мистецтва різних жанрів — від писемного до архітектурного, і всюди бачить підтвердження своєї теорії про синтез і цілісність українського на противагу аналізу і несистемності російської: «Російський геній, це геній монгольського племені, що не має міст, лише вози й гарби та череду худоби, якою витовкав несходимі степи. Цьому генієві скучно в городі, в церкві, в театрі, в музею, ров’яжіть йому руки, або дайте горілки і він вам усе поб’є, потрощить, зруйнує, а тоді сяде і плакатиме, що скучно. Цей геній на європейському ґрунті почуває себе погано, він хорий, його душа розкладається, він аналізує себе, других, весь світ, а на синтезу — наплевать» (Важке слово. 1920. Ч. 27; підп.: Н. Л.).

Значна частина творів Б. Лепкого увійшла до літературної частини часопису. Оповідання («фейлетони») Богдана Лепкого, судячи з тематики, друкувалися одразу «з-під пера», про що часто свідчить авторське датування. Їх швидше варто класифікувати як реалістичні бувальщини, змальовані-зрепортажовані на місці події чи одразу після неї, зафіксовані рефлексії до конкретних випадків, дійовою особою чи спостерігачем яких був автор. Сюжетні колізії стосуються переважно емігрантського життя, чимало з них виявилися понадчасовими і засвідчують багато аналогій із нашим сьогоденням. Викладаючи на газетну шпальту «Шляху» свої рефлексії про українську тогочасну реальність, автор пише: «Горе і кривда, смерть і руїна. А серед того пекла стоїть лицарь. Босоніж, три кулі на день і — б’ється. Чи бачила історія більше завзятий і гірше трагічний бій? Бій за волю? Мабудь ні» («Говори дальше!» 1919. Ч. 61; підп.: Нестор Літинський). Вимушені контакти з російською еміграцією на теренах Німеччини підкреслюють непроминальність українсько-російського конфлікту і цивілізаційну несумісність двох сусідніх народів. Оповідання Б. Лепкого «Розмова в рес-

торані» (1919. Ч. 63; підп.: Нестор Літинський) і «Друга розмова в ресторані» (1919. Ч. 64; підп.: Нестор Літинський) засвідчують імперські погляди співрозмовників-росіян, зверхність щодо українців, несприйняття самотності українського народу та його мови, заперечення права українського й інших народів, що входили до складу російської імперії, на самовизначення і незалежність. Трагічність долі людей, по яких жорстоко пройшла Перша світова війна, відірвала від мирної праці на рідній землі, завела в полон у чужій і поклала навечно в ній лежати, залишила сиротами дітей і жінок вдовами. І біля їхніх могил останнє «прощай» говорить німецький пастор, що вивчив українську мову для кращого розуміння останніх потреб і бажань полонених, а російський піп не мав на це часу і бажання, — бо це ж мазепинці (Біля пам'ятника. 1919. Ч. 66; підп.: Нестор Літинський). Низка оповідань («Вертають» (1919. Ч. 73; підп.: Н. Л.), «Милостиня» (1919. Ч. 85; підп.: Богдан Лепкий), «В Велику п'ятницю» (1920. Ч. 25/26; підп.: Б. Л.), «Сон (фантазія на основах дійсності)» (1920. Ч. 34—35; підп.: Гриць Сновида), «Розмова» (1920. Ч. 45; підп.: Сень Сновида) майстерно вводять читача в атмосферу емігрантського буття, тонко змальовуючи екзистенційні драми окремих людей чи розвиваючи філософські міркування про сенс життя.

Окрім того, у часописі «Шлях» надруковано також низку літературознавчих статей Б. Лепкого, серед яких назвемо: «Наталія Кобринська» (1920. Ч. 11; підп.: Б. Л.), «Шевченко про мистецтво» (1919. Ч. 77—80; підп.: Н. Л.), «Тарас Шевченко (Промова Богдана Лепкого на Шевченковому св'яті в Берліні, дня 12.ІІІ.1920)» (1920. Ч. 22), «Бориславське пекло» (1920. Ч. 52; підп.: Богдан Л.).

Великий фрагмент літературної частини видання представлена поетичними творами Б. Лепкого, більшість із них, судячи із датування, була написана в час співпраці автора із часописом «Шлях».

Окремо зупинимося на «дневникарській» праці Б. Лепкого, з творчою «кухнею» якої він ділиться: «З обов'язку співробітника “Шляху” — їду на Франкфуртську мессу ... Осіння, сумовита днина. Щоб скоротити нудьгу їзди, думаю. (Це одинока неоподаткована й безплатна розривка). Думаю не про саму мессу, а про те, як я її опишу. Так і повинен робити справжній дневникар. Поїзд може спізнити-

ся, недоїхати, розбитися, а фелетончик треба таки написати» (Франкфуртська «месса». Ч. 71; підп.: Н. Л.). Згаданий репортаж вражає майстерністю опису Б. Лепким буднів і свят післявоєнної Німеччини, дозволяє поринути у тогочасний світ, побачити кольори, відчутти запахи, стати учасником конкретних подій. Автор ознайомлює з історією, звичаями, традиціями німецького народу, окремих земель, міст, дохідливо й захоплююче описує характерні побутові прикмети, акцентує особливі явища німецької культури, як-от відомий із XIII ст. ярмарок у Франкфурті-на-Майні (Франкфуртська «месса». 1919. Ч. 71—73; підп.: Н. Л.).

Редакція газети значну увагу приділяла діяльності Української республіканської капели під орудою відомого українського композитора і диригента Олександра Кошиця. Цикл публікацій був присвячений європейському турне мистецького колективу, перед яким постало завдання ознайомити світ із українським співаним мистецтвом. Відстежуючи концертний маршрут капели посередництвом низки репортажів, читачі дізнавалися про гарні відгуки з боку музичної критики, чудові рецензії в усіх найбільших щоденниках європейських столиць, про присутність на концертах видатних політичних діячів. Високий мистецький рівень колективу отримав належний відгук захоплення у вибагливої європейської публіки і викликав зацікавлення Україною та українською культурою. З особливим тріумфом пройшли концерти капели у Лондоні, де колективу довелося виступати у найбільших концертних залах світу — Queens Hall (були присутні члени королівської родини), Westminster Hall, Albert Hall: «Українська народня пісня заставила і цих прославлених холодних, спокійних анлійців вийти з рівноваги, — і оплескам захоплення і ентузіазму не було кінця» (Концерти Української Республіканської Капели в Лондоні. Шлях. 1920. Ч. 21 (107); підп.: Н-р.). Автор наголошує, що досі британська преса ігнорувала українську тематику, а одразу після першого концерту капели у 17 британських газетах були опубліковані критичні огляди, в яких захоплюються українською піснею, культурою, капелою і її диригентом, і разом з тим торкаються і політичних питань «в прихильному до нас тоні». Загалом Б. Лепкий повідомляє про рецензії в 45 газетах і журналах Великої Британії. Про грандіозний успіх європейського турне ка-

пели О. Кошиця свідчать також репортажі Б. Лепкого: «Вітайте!» (1920. Ч. 31), «Перший концерт Української Республіканської Капелі» (1920. Ч. 33; підп.: Ч. 202), «Українській Капелі і її славному Диригентові, ВП. Кошицю привіт» (1920. Ч. 40/41); підп.: Богдан Лепкий).

Завершуючи розмову про діяльність Б. Лепкого у редакції часопису «Шлях», зазначимо, що видання набуло величезної популярності в українському середовищі Німеччини та за кордоном, про що свідчать листи читачів, які постійно друкувалися під рубрикою «Листи й дописи». Передплатниками періодика були українські інституції та товариства (серед яких — Українські пресові бюро в Берні, Парижі, українські дипломатичні представництва в різних європейських країнах, українські громадські організації, редакції українських та іноземних газет, іноземні інституції) [9]. Велику частку цієї популярності «Шлях» завдячував саме Б. Лепкому, адже його різножанрові матеріали залишаються актуальними і сьогодні, а для тогочасного читача були джерелом національного освідомлення, плекання української самоідентифікації, виховували політичну думку, сіяли зерно зацікавлення історією, мистецтвом культурою.

Своєрідним заповітом кожному українцю звучать слова Б. Лепкого, надруковані у газеті «Шлях» понад сто років тому: «Правительства повстають і падають, змінюються політичні орієнтації, закрючуються всілякі угоди, а я родився українцем і українцем згину. Моїм бажанням є побачити щасливий, вільний, розумний і багатий український народ у своїй власній, ні від кого незалежній державі і цьому ідеалові я повинен служити вірно, непохитно, мечем, плугом, пером, словом, хто чим може, вміє і хоче не дивлячись на те, чи орієнтація політична люба мені, чи не люба. Кидати рідну справу, зрікатися боротьби для її добра, відставати від культурної, економічної, або просвітної роботи не вільно нікому і ніколи... Це вчинок, негідний громадянина, не гідний достойного чоловіка!» (Більше зимної крові! 1920. Ч. 39 (124); без підп.).

Висновки. Отже, праця Богдана Лепкого в редакції часопису «Шлях» (Зальцведель, 1919—1920 рр.) реалізувалася у кількох напрямках: редакторському, журналістському, публіцистичному і літературному. Окрім редагованих ним газетних матеріалів, на сторінках видання друкувалися його

різножанрові тексти, в яких автор використав увесь спектр своїх історіо-, мистецтво- і культурознавчих знань: передовиці, репортажі, літературознавчо-критичні і просвітницько-пізнавальні статті, різноаспектні публіцистичні матеріали, прозові й поетичні твори. Нам вдалося встановити щонайменше 28 статей і 10 оповідань-бувальщин його авторства, однак їх може бути ідентифіковано набагато більше, оскільки більшість публікацій у часописі — невідписані. Підкреслимо актуальність столітньої давності публікацій Б. Лепкого для дня теперішнього, адже в них опрацьовані теми і проблеми війни, українсько-російських відносин, національної самоідентифікації, популяризація очищеної від чужинецької пропаганди української історії, повернення «украдених» імен, збереження культури, розвиток освіти і науки, проблеми гідності й честі, принципи служіння своєму народові і державі. Оскільки газета «Шлях» — лише один з українських пресовидавничих проєктів після Першої світової війни у Німеччині, в яких взяв участь Б. Лепкий, вважаємо за необхідне продовжувати дослідження у цьому напрямі.

1. Срібняк І., Срібняк М. Українська військово-санітарна місія в Німеччині й таборів громади полонених українців у 1919 р. *Емінак*. 2019. № 2 (26). С. 66—75. DOI: [https://doi.org/10.33782/eminak2019.2\(26\).292](https://doi.org/10.33782/eminak2019.2(26).292)
2. Срібняк І., Голоско С. Газета «Вільне слово» як джерело вивчення життєдіяльності полонених українців у таборі Зальцведель (Німеччина): 1916—1917 рр. *Світ Кліо*. 2020. № 1. С. 80—89; 2021. № 2 (1). С. 79—91.
3. Срібняк М. Часопис «Шлях» як медіаплатформа для інформування полонених українців у Німеччині про діяльність Військово-Санітарної Місії УНР (1919 р.). *Соціально-гуманітарні студії: інновації, виклики, перспективи*: зб. матеріалів І Міжнар. наук. конф. (м. Житомир, 27—28 квіт. 2023 р.). Житомир, 2023. С. 67—71.
4. Труба Р. Діяльність Омеляна Терлецького у таборах для військовополонених українців у Німеччині 1916—1919 рр. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Історія*. Тернопіль: ТНПУ. 2013. Вип. 1: у 2 ч. Ч. 2. С. 96—102.
5. З. К. Українські таборів часописи у Німеччині. *Літопис політики, письменства і мистецтва*. 1924. Ч. 5. С. 73.
6. Сидоренко Н.М. Національно-духовне самоствердження: у 3 ч. Київ, 2000. Ч. 1. Українська таборів періодика часів першої світової війни. С. 55.

7. Кулеша Н. Українська преса у Німеччині 1919—1945 рр.: формування і функціонування: монографія. Львів, 2009. 344 с.
8. Кузеля З. *Золота Липа*. Берлін: Українське Слово, 1924.
9. ЛННБ України імені В. Стефаника. Ф. 258. Спр. 370—390. Кузеля Зенон (редакційні матеріали газети «Шлях», відомості про передплатників та інших отримувачів видання, 1919, 1920 р.).

REFERENCES

- Sribniak, I., & Sribniak, M. (2019). Ukrainian Military and Sanitary Mission in Germany and Camp Communities of Captive Ukrainians in 1919. *Eminak*, 2 (26), 66—75. DOI: [https://doi.org/10.33782/eminak2019.2\(26\).292](https://doi.org/10.33782/eminak2019.2(26).292) [in Ukrainian].
- Sribniak, I., & Holosko, S. (2020, 2021). The newspaper «Vil'ne Slovo» («Free Word») as the source for studying Ukrainian prisoners' of War lifestyle at Salzwedel Camp (Germany): 1916—1917. *Clio World*, 1, 80—89; 2 (1), 79—91 [in Ukrainian].
- Sribniak, M. (2023). The «Shlyakh» [«The Way»] magazine as a media platform for informing Ukrainian prisoners in Germany about the activities of the UPR Military Sanitary Mission (1919). *Sotsialno-humanitarni studii: innovatsii, vyklyky, perspektyvy: zb. materialiv I Mizhnar. nauk. konf.* (m. Zhytomyr, 27—28 kvit. 2023 r.) (Рр. 67—71). Zhytomyr [in Ukrainian].
- Truba, R. (2013). Omelan Terletsky's activities in the camps for Ukrainian prisoners of war in Germany in 1916—1919. *Scientific Issues Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Series: History*, 2, 96—102 [in Ukrainian].
- Z., K. (1924). Ukrainian camp magazines in Germany. *Litopys polityky, pys'menstva i mystetstva*, 5, 73 [in Ukrainian].
- Sydorenko, N.M. (2000). National and spiritual self-assertion: in 3 parts. Ukrainian camp periodicals of the First World War (Part 1, рр. 55). Kyiv [in Ukrainian].
- Kulesha, N. (2009). Ukrainian Press in Germany in 1919—1945: Formation and Functioning: a Monograph. Lviv [in Ukrainian].
- Kuzelia, Z. (1924). *Golden Linden*. Berlin: Ukrains'ke Slovo [in Ukrainian].
- Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv. Fond 258. Od. save 370—390. Kuzela Zenon (Editorial materials of the newspaper «Shlyakh», information about subscribers and other recipients of the publication, 1919, 1920) [in Ukrainian].